

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJİ UNİVERSİTETİ**

Əlyazması hüququnda

МЯЦЯРРЯМОВА ЕЛЗА ХАНЫШ ГЫЗЫ

**ИБТИДАИ СИНИФЛЯРДЯ ИНТЕРАКТИВ ВЯ ЯННЯВИ
МЕТОДЛАРДАН ВЯЦДЯТДЯ ИСТИФАДЯНИН
ТЯЛИМИН КЕЙФІЙЯТИНЯ ТЯСИРИ**

5804.01 – Ümumi pedaqogika, pedaqogikanın və təhsilin tarixi

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2013

Dissertasiya işi Сумгайыт Дövlät Universitetinin Pedaqogika və психолозыйа kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **Ряфигя Шащэцл гызы Мустафайева**
педагозика цзря елмляр доктору,
профессор

Rəsmi opponetlər: **Мицбариз Мирязиз оьлу Ямиров**
nedaqogika üzrə elmlər doktoru

Огтай Аллащверян оьлу Аббасов
nedaqogika üzrə фялсяфя доктору, dosent

Aparıcı təşkilat: Slavyan Universitetinin Pedaqogika və psixologiya kafedrası

Müdafə «_29_»_11___2013-cü il, saat ___ da Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən FD.02.061 Dissertasiya şurasının iclasında kiçik akt zalında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ-1000, Bakı şəhəri, Üzeyir Hacıbəyov küçəsi, 34.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat «_____» _____ 2013-cü ildə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının
elmi katibi:
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

K.R. Quliyeva

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Мқасир дюврдя дцнйада тящилин вязиййяти мцярякяб вя зиддийятлидир. Бир тяряфдян XX ясрдя тящил инсан фяалиййятинин мцщцм саяяляриндян бири олага, ьидди сосиал, елми –техноложи наилиййятляря сябяб олмуш, диэяр тяряфдян тящил сферасынын эенишлянмяси, онун статусунун даяишмяси бу саяядя бюһран йаратмыш, йени проблемляр доьурмушдур. Тящил фасилясиз вя динамик просес олдуьундан онун гаршысында дуран мясяд вя вязифяляр дя даим даяишир. Даща рягабятли, игтисади мцщитя уйьунлашмаьы тяляб едян дцнйа игтисадиийатындакы даяишикликляр Азярбайьанда да тящилин кейфиййяти проблемини юня чыхарды. Интеллектли инсан мқасир дюврдя ян мцщцм стратежи васитяйя чеврилди. Она эюря дя хариьи юлкялярдя олдуьу кими Азярбайьанда да тящилдя ясаслы вя чошахяли ислащатларын кечирилмясиня башланды. Азярбайьанда тящил ислащатларынын уьурла щяйата кечирилмяси юлкядя эедян эениш мигьаслы сосиал – игтисади даяишикликлярля шяртлянир. Азярбайьанын тящил гуруьулуьу саяясиндя газандыьы наилиййятляря Ulu öndər Heydər Əliyev вя онун сийаси мяктябинин лайигли давамчысы Азярбайьан Республикасынын Президенти Илщам Ялийев тяряфиндян мцяййянлящдирилян ардыьыл вя давамлы тящил сийасятинин нятиьяси кими мейдана чыхмышдыр. «Тящил миллиятин эяляьяйидир» мцддясасы иля Улу өндяр Щейдяр Ялийев тяряфиндян ясасы гойулмуш милли тящил сийасяти юлкямиздя уьурла давам етдирилир. Узун илляр бойу Азярбайьан мяктябиндя газанылмыш тяьрцбянин юйрянилмяси, мцтярягги янянялярин ясас эютцрцлмяси, дцнйанын инкишаф етмиш юлкяляринин габагьыл тящил тяьрцбясинин юлкя мяктябляриндя тятбиги, апарылан ислащатларда тякамцл yolunun seçilməsi Улу юндярин тящилин эяляьяк инкишаф перспективляри иля баьлы irəli sürdüyü консепсийанын təməl prinsiplərini təşkil etməklə yanaşı, «Азярбайьан дювляти гаршысында юз мясулиййятини дярк едян, халгынын милли яняняляриня вя демократийа принципляриня, инсан щцгуглары вя азадлыгларына щормят едян, вятянпярварлик вя азярбайьанчылыг идеяларына садиг олан, мцстягил вя йарадыьы дщщцнян вятяндаш вя шахсийят йетищдирмяйи; милли-мяняви вя цмумбяшяри даяярляри горуьуб инкишаф етдирян, эениш дцнйаэюрщщця малик олан,

тяшяббцсляри вя йениликляри гиймятляндирмайи баъаран, нязяри вя практики биликляря йийялянян, мцасир тяфяккцрлц вя рягабят габилиийэтли мцтяхяссис-кадрлар щазырламаы, системлящдирилмиш билик, баъарыг вя вярдищлярин мянимсянилмясини вя ихтисасынп даим артырылмасыны тямин етмяк, тящсил аланлары иътимаи щяйата вя сямряли ямяк фяалийятиня щазырламаы»¹ тялэб едир. Йени гурулан тящсилдя идраки инкишафын параметрлярини нязря алмаг, она имкан вя щяраит йаратмаг, йаддащ мяктябиндян тяфяккцр мяктябиня кечмяк ясас мягсяд щесаб олунур. Тящсили билаваситя инкишафйонцмлц бир просес кими стимуллащдырмаг мяктяблярин гаршысында дуран ясас вязифяйя чеврилир. Мцасир тящсил щуманист принципляря, гаршылыглы ямякдащлыа ясасланмалы, шаэирд субйект кими мцяллимля бирэя педагожи просесдяки проблемлярин щяллиндя фяал ищтирак етмялидир. Шяхсийятин формалашдырылмасы ян мцщцм мягсяд кими тящсилин дяярляндирмя индикаторуна чеврилмяли, шяхсийятйонцмлц тящсилдя кейфийят бцтювлцкдя тящсилин ясас эюстяриьиси вя мцщцм параметри кими дярк едилмялидир. Мцасир Азярбайъан мяктяблиси глобал дцнйанын инсанлары кими милли менталитетини сахламагла, цмуми дцщщнъя тяззиня, интегратив тяфяккцря сациб олмалы, щафизя мяктябинин тялябляри иля мящдудлащмамалы, инкишафы даща эенищ мигйасда, Авропа контекстиндя эюрмяйи баъармалыдыр. Бу мягсяддя юлкядя ьидди мязмун ислащатлары щяйата кечирилир. Азярбайъан щюкумяти тярфиндян 2006-ьы илдя тяддиг едилян «Азярбайъан Респубикасында цмуми тящсилин Консепсийасы (Милли курикулуми)» милли вя цмумбящяри дяярляри, цмуми инкишафы, мейл вя мараглары нязря алмагла бцтцн шаэирлдляря ялверишли тямим щяраитинин йарадылмасына, тялябйонцмлцлцк, нятиьйонцмлцлцк вя интегративлик принципляри ясасында гурулмагла даща чох шяхсийятин формалашдырылмасына, онда щяйати баъарыгларын йарадылмасына хидмят едир. Артыг дцнйанын гиймятляндирмя юлчцляри дяйищмищдир. Инди моноложу мядянийятдян фяргли

¹ Тящсил шаггында Азярбайъан Респубикасынын гануну. Тящсил Ганунверийилийня даир норматив – щцгуги сянядляр топлусу. Ы ьилд. Бакы, «Шярг-Гярб, 2012, 2009, сщц.27.

олараг диаложу мяданийя цстцнлцк верилир. Сүрятля дэйишян дцнйада йашайан мяктябли дiнаmiк щяйат щяраитиня уйбулашмаг ццн чевик олмалы, проблеми вахтында мцяййянылашдириб щял етмайи, оператив гярар гябул етмайи, юз габилийятини эерчякляшдирмайи баъармалы, юзйнцинкишафа вя юзцнц тямилляшдирмайя малик олмалыдыр. Чин философу Конфуси дейирди ки, мяня де – мян йаддан чыхарым, мяня эюстяр, мян йадда сахлайым, мяни гялб ет, мян юйряним. Deməli, гямийятин, щям дя онун щяр бир цзвцнцн йашамасы вя инкишафында башлыга дяйяр йарадыгы дщщнцн, юзцнц инкишаф етдирян щяхсийятдир. Тящсил просеси ушагда юзцнцинкишаф габилийяти формалашдырмалыдыр. Бу мягсядя мяктябляримиздя педагожи просесин йени мязмунда, йени истигамятдя тящкили мцщцм рол ойнайыр. Тялим просесиндя йени технолoзийалар тятбиг едилир. Лакин бу заман яняяви тялим просесинин цстцнлцкляри вя янянэви тялим методлары инкар едилир. Биз кечмиши, тящсил сащясиндя газандыбымыз тярцбяни инкар едя билмярик. «Тарихян рационал тохумлардан, рщшеймлярдян гцгяриб бой атмыш, систем щалыны алмыш идеялары мюцкям юзцл ццн гябул етмясяк, бунун цзяриндя эялягяйин бинасыны уалда билмярик».² Она эюря дя «Ибтидаи синифлярдя интерактив вя яняяви методлардан вящдятдя истифадянин тялимин кейфийятиня тясири» мювзусунда диссертасийа йазмагы мягсядяуьун щесаб етмишик. Нясилляр арасында варислийи тямин етмяк ццн «няйи, негя юйрятмяк» суалы заман – заман яняяви дидактик суаллардан бири кими педагог алимляри дщщндцрмцщдцр. Она гяваб олараг мцхтялиф методлар тапылмышдыр. Методларсыз гаршыда гойулан мягсядя чатмаг, нязярдя тутулмуш мязмуну юйрятмяк, шаэирдярин идрак фяалийятини тящкил етмяк мцмкн дейил. Метод тядрис просесинин юзйидир. Метод лайищяляшдирилмиш мягсяд иля сон нятигя арасында бирляшдириги щялгядир. Метода тядигатчы алимляр мцхтялиф тярифляр верибляр. Щамы тяряфиндя гябул едильан фикир ондан ибарятдир ки, тялим методу тялимдя мцяййян мягсядя наил олмаг ццн мцяллим вя шаэирдярин низама салынмыш фяалийятдир. Тялим metodлары dedikдя, мягсядлягя nail olmaq, тгг-

² Ф.Рцстямов. Азярбайянда педагожи елм: тящяккцлц, инкишафы вя проблемляри (1920-1991-ги илляр). Багы, 1998. сщщ.8

sil vьazifьягини hьll etmьk yollarьмын mьstмсу vаша dцщцц. Pedaqоji yьdьbьyуatda metod anlaуышы vьzьn anсаq mцьllимин vь ya шагирdьгин fьалиууятиня аид edилиг. Mцьllимин fьалиууяти иля баьлы оlanda тьdгис metodларь, шагирdьгин fьалиууятиня аид edildикdь юугьnmьa metodларь, mцьllим vь шагирdьгин бигь fьалиууятинdьn sьohьbt gedirsь, тьлим metodларь anlaуышыны ишлътmьk lazьmдыг. Тьлим методu mцьгькьb, чохсьhьtли, чохкеуфьууятли биг системдир. Тьлимин mьqсьди, mьzmunu, qanunauьynluqlарь, pгинсирьги, formalarь тьлим методunda юз яксини тарь. Ня ишин mьqсьди, ня mьzmunu, ня dьa formalarь metodларьн тьтбиги имканларьмы ньzьгьa almadan mцьууьnlьшidигиль bilmьz. Бу имканларь mьhьz metodlar тьмин edиг. Metodlar didaktik системин инкишaf сцьратинь тькан vegиг. Тьлимdь тьтбиq edильn metodlar игьли getmьуь ня qьdьг имкан vegьrsь, тьлимин сьmьгьси dьa биг о qьdьг уцксьk olар. Methodu тьксь mцьllимин ustalьы иля баьlamaq dцzgцn olmazды. Bель ки, шагирdьги тьксь improvizasiуа ustalarь уох, hьm dьa sьrt mьntиq sahibьлиги уахшы юугьidигьг. Она гьуьгь dьa, metoda qarшьуа qouьlmьш mьqсьdь чатmaьы тьмин edьn alqoritmlьшidигилmьш mьntиqi яmьлиууatlar системи кими бахmaq olар. Methodda hьm соуьq mьntиq, hьm alovlu mцьllим qьlbи, hьm пиууят, hьm dьa improvizasiуа vardьг. Metodlar ньzьгьиууьsинин vь практикасьмын яsaslandьгьlmasь бу mьsьlьнин dцzgцn hьllинdьn асьлыдыг.

Педагожи yьdьбийьatда тьлим методларь цаггьнда верилmьш тьснифатлар юз хцсусийьятларинь vь мащийьятинь эюрь бир-биринdьn фьргьлинерьлар. Елми – педагожи тьдгигатарда верильn тьсинифатлара ньzьr йегирсьk, ашасьдакь мьnzьрьнин шьщиди оларьг:

1.Тьлим методларьнын яньняви тьснифаты (Д.О.Лордкьпанидзе, Е.Й.Голант, И.Т.Огородникoв, М.Я.Мурадханов, Б.Ящмядов, Й.Талыбов, Я.Аьайев, И.Исайев, Л.Гасьмова, Р.Мащмудова, С.И.Перовски, И.А.Сорокин vь б.). Билик мьnbьльринь яsasланан бу методлар сырасьна сьуз, китаб vь дьрслик цьzьринdь иш методларь дахил edилир.

2.Тьлим методларьнын идрак фьалиийьятинин характеринь эюрь тьснифаты (И.Й.Лернер, М.Н.Скаткин). Бу тьснифат тьщсил аланларьн мцстьгил идрак фьалльынын мьрщьльльринь яsasланьr vь бурайа изащлы-иллщстратив, репродуктив, проблемли изащ, евристик vь тьдгигатчьлыгь методларь дахил edилир.

3. Тялим методларынын дидактик мягсядляриня эюрятсянифаты (Г.И.Шукина, И.Т.Огородников). Бу тяснифата ясясян тямим методлары ики група бюлцнцр: 1) тямим материалынын илкин мянимсянилмясини тямин едян методлар (шифащи шярщ, мцсащибя, китабла иш, евристик мцсащибя, диспут вя с.); 2) биликлярин тятбигини тямин едян практик ишляр (нцмуня ясасында иъра олуна чалышмалар, изащ едилян чалышмалар, вариатив чалышмалар).

4. Тямим методларынын бир вя йахуд бир неча яламатиня эюрятсянифаты (М.И.Махмутов, В.Ф.Паламарчук, В.И.Паламарчук). Ики яламатиня эюрятсянифатда (бинар тяснифат) юйрятмя методлары вя юйрянмя методларынын узлашмасы ясас эютцрцлцр вя бурайа мялуматвериъи-иъраедиъи, изащлы-репродуктив, тямиматвериъи-практик, стимуллашдырыгы-гисмян ахтарыш, сювгедиъи-ахтарыш методлары дахил едилир. Бир неча яламатиня эюрятсянифатда (полинур тяснифат) билик мянбяляри, идрак фяаллыынын сявиййяси, тямим-идрак фяалийятинин мянтиги вящдядя эютцрцлцр (В.Ф.Паламарчук, В.И.Паламарчук).

5. Тямим методларынын тядрис-идрак фяалийятинин функциясина эюпя тяснифаты (Й.К.Бабански). Бу тяснифата ясясян тямим методлары цч група бюлцнцр: а) тядрис-идрак фяалийятинин тямкили вя щяйата кечирилмяси методлары (лисани (сюз), йяни, практик, индуктив вя дедуктив, репродуктив, продуктив вя проблем ахтарышы, мцстягил иш методлары, мцяллимин рящбярлийи алтынды иш методлары); б) тядрис-идрак фяалийятинин стимуллашдырылмасы вя мотивляшдирилмяси методлары (тялим марагларыны стимуллашдыран методлар, тямим просесиндя мясулийят вя боръ щиссини инкишаф етдирян методлар); в) тядрис-идрак фяалийятинин кейфийятиня нязарят вя юзцннязарят методлары (шифащи, йазылы, лаборатор-практик, нязарят вя юзцннязарят).

6. Тямим методларыны юйрядян вя юйрянн арасында ямякдашлыынын формаларына эюрятсянифаты (Л.Клингберг). Бу тяснифата моноложи методлар (мцщазирия, нягл, демонстрасийа), диаложу методлар, ямякдашлыг формалары (фярди, групп, фронтал, коллектив) дахил едилир.

7. Тямим методларынын тямим просесинин мярщяляляриня эюрятсянифаты (Н.Казымов, Я.Щяшимов). Бу тяснифата тямимин башлыгы мярщяляляриня уйбун олагаг дюрд групп: а) йени тядрис

материалынын ясасян гавранылмасына хидмят едян методлар (шырщ, мщцазиря, китаб цзяриндя ищ, мщшацидя); б) билик, баъарыг вя вярдишлярин формалашмасына хидмят едян методлар (проблемли вязийят, евристик мцсащибя, лабораторийа иши, тядгигатчылыг ишляри, тьякрарлар, чалышмалар); ь) билик, баъарыг вя вярдишлярин тятбигиня хидмят едян методлар (мясяля вя мисал щялли, техники вя юлчмя васитяляриндя, аваданлыг вя ыщцазлардан истифадя, яйани васитялярин щазырланмасы, тьябии щяраитдя эюрцлян ищ, нитг вя тьяфякцр цзря ищ); ч) тьялимдя мцвяффягийятя нязарят методлары аид едилир.

8. Тьялим методларынын мянимсямя просесинин механизми ясасында тяснифаты (А.Аббасов, Щ.Ялизадя). Мянимсямя просесинин механизминя ясасян методлар ики группа цмумиялщидирилир: а) йени билик ядя олунмасына кюмяк едян тьялим методлары (мялуматвериьи-инкишафетдириьи вя евристик методлар); б) билик, баъарыг вя вярдишлярин мяшкямляндирилмясиня вя тятбигиня хидмят едян тьялим методлары (шырщ едилиян тямринляр, нцмуня цзря тямринляр, вариатив тямринляр, практик тямринляр).

Педагожи ядябийятда тьялим методларынын тяснифаты сащясиндя ахтарышлар бу эцн дя давам едир. Методлар арсеналына фяал (интерактив) тьялим методлары (бейин щямляси, мцзакирляр, роллу ойунлар, тяддиматлар, мянтиги тьяфякцр просесляринин инкишафына йюнялдилмиш методлар, тьянгиди тьяфякцр просесляринин инкишафына йюнялдилмиш методлар, йарадыгылыьа йюнялдилмиш методлар, тьяшкилати методлар вя с.) да ялавя олунур. Щям яняняви, щям дя фяал тьялим методларынын тятбиги иля баьлы Азярбайьанда кифайят гядяр арашдырмалар апарылмыш, М.Мурадханов, Н.Казымов, Я.Щяшимов, Й.Талыбов, Я.Аьайев, А.Мещрабов, Й.Кяримов, Я.Пашайев, Ф.Рцстямов, Щ.Ялизадя, А.Аббасов, Ф.Садыгов, С.Гулийев, Р.Щцсейнзадя, А.Щясянов, Л.Гасымова, Я.Аббасов, М.Исмиханов, С.Гулийев, И.Исайев, А.Еминов, З.Вейсова, С.Бядийев вя б. мараглы ясярляри няшр олунмушдур. Сон дюрдя педагозикайа вя фянлярин тядриси методикасына аид дярслик вя дярс вясайтляриндя дя фяал тьялим методлары иля баьлы эениш мялуматлар верилмишдир. Арашдырмалар заманы мялум олду ки, яняняви тьялим методларындан йазанлар яняняви тьялим методларыны, фяал тьялим методларындан йазанлар ися фяал тьялим методларыны идеаллашдыргылар. Биз ися

тядгигатымызда щяр ики методун вящдятдя истифадясинин тялимин кейфийятиня тясирины арашдырмаба чалышмышыг.

Тядгигатын обьектини ибтидаи синифлярдя тялим prosesі тяджил едир.

Тядқиқатын предмети ібтідай синифләрдә мұхтәліф фәнләрін тәдриси процесиндә истифадә олунан интерактив вә әнәнәви тәлим методлариндан мәqsәdyönlü истифадәнин форма,vasitә вә yollarıdır.

Тядқиқатын мәqsәdi ибтидаи синифлярдя мұхтәліф фәнләрін тәдриси процесиндә истифадә олунан әнәнәви вә интерактив методларин дидактик вә психоложи проблемлярини арашдырмагдан, интерактив вә яняяви методлардан вящдятдя истифадянин форма, васитя вә йолларыны цзя чыхармагдан, имкан вә йолларыны мцяййянляшдирмякдян, onlardan vәhdәtdә истифадәнин тялимин кейфийятиня тясирины цзя чыхармагдан ибарятдир.

Тядқиқатын фәрзиyyәsi. İbtidai siniflәrdә тящилверибь, тярбийяедиь мцщит, bilik вә bacarıqların müstәqil şәkildә әлдә edilmәsinә şәrait yaradılarsa, интерактив вә әнәнәви тәлим методлариндан sistemli, ardıcıl вә вящдятдя истифадә edilәrsә, тәлимин keyfiyyәti йцксяляр.

Тядқиқатын вәзифәләри.

- тәлим просесинин мащийятини арашдырмаг;
- тялим методларындин истифадянин дидактик вә психоложи проблемлярини цзя чыхармаг;
- тялим просесиндя интерактив вә яняяви тялим методларындин вящдятдя истифадясини йени педагожи технолоэийанын тяркиб щиссяси кими тящлил етмяк;
- тялим просесиндя интерактив вә яняяви тялим методларындин вящдятдя истифадясинин щяртлярини мцяййянляшдирмяк;
- тялим просесиндя интерактив вә яняяви тялим методларындин вящдятдя истифадянин имканларыны, йолларыны мцяййянляшдирмяк;
- тялим просесиндя интерактив вә яняяви тялим методларындин вящдятдя истифадя заманы интеграсийанын тямин едилмяси щяртлярини мцяййянляшдирмяк;
- тялим просесиндя интерактив вә яняяви методларын вящдятдя истифадясинин тящил-тярбийя просесинин смярялилийиня тясирины цзя чыхармаг;

- айры –айры фянлярин тядрисиндя интерактив вя яняяви методлардан вящдядтя истифадянин имканларыны мцяйянляшдирмяк.

Тәдқиқатın методолоји әсасını педәқоји факт, һадисә вә процесләрин өйрәнilmәси, дәрк edilmәси, дәyişdirilmәси үчүн тәтбиқ edilән prinsiplәрin, методларın вә нәзәри мүддәаларın мәcmусу тәşkil edir.

Тәдқиқатın методлари ашағıdakılardır: нәзәри тәһлил, мүшәһидә, мүсәһибә, шıфahi вә yazılı sorғu, anketләşdirmә, testләşdirmә, eksperiment.

Тәдқиқатın elmi yeniliyi. Тәдқиқатда тәлим методларına yeni elmi-didaktik baxış һәyata keçirilmiş, шаәирдин фяаллашмасы цццн онун бир шахсийят кими, тялим процесинин мяркязи субйекти кими чыхыш етмяси ясасландырылмыш, интерактив тәлим методлари ilә әнәнәви тәлим методлари arasында didaktik, psixoloji вящдятин imkanlari аşkar edilmiş, müasir тәлим процесиндә onlardan биргә, yaradıcı şәkildә istifadәnin yolları araşdırılmışdır.

Тәдқиқатın нәзәри әһәмиyyәти онунла шяртлянир ки, яняяви вя интерактив тялим методларынын мащийяти, мязмуну, вящдядтя тятбигинин имкан вя йолларынын арашдырылмасы, онларын цмумтящсил мяктябиндя тялимин кейфийятинин йцксялдилмясиня тясиринин юйрянилмяси, иряли сирцлян фикир вя идеяларын експеримент йолу иля тясдиг едилмяси педагожи нязярийяни йени мцддяаларла зянәинляшдиря биляр.

Тәдқиқатın praktik әһәмиyyәти. Тядгигатын нятигяляри ибтидаи синифлярдя айры-айры фянлярин тядрисинин кейфийятини йцксялтмяк бахымындан ящямийятлидир. Тядгигатын материалларындан мцяллим кадрлары щазырлыгыны щяйата кечирян али мяктяблярдя мцщазиря вя семинар мящяляляриндя, тренингллярдя вя ихтисасартырма курсларында истифадя етмяк олар.

Müdafiyә təqdim olunan əsas müddəalar:

1. Мин илляр бойу айры-айры дювлятляр гаршыа гойдуглары тяссил – тярбийя мягсядиня чатмаг цццн юз башланьыгыны гядим фялсяфи вя педагожи системлярдян әютцрян яняяви тялим методларындан сямярля истифадя етмишляр.

2. İnteraktiv методларın әнәнәви методlarla qarşılıqlı əlaqəsi uşaq və yeniyetmələrin idraki-emosional inkişafına, bütövlükdә şәxsiyyätinin һәртәрәfli inkişafına, onların тәлиминин, мүстәқиллийинин inkişafı imkanlarının yüksәlmәsinә səbәb olur.

3. Ибтидаи синифларда тѧлим кейфийятинин йцксялдилмѧси няняви вѧ интерактив методлардан вѧщдѧтѧ истифадѧнин сѧмѧрясиндѧн билаваситѧ асылылыдыр.

Тѧдѧѧатн нѧтѧцѧлѧринин тѧтѧбиѧи. Тѧдѧѧатла баѧлы Sumѧayut мѧктѧблѧриндѧ ѧлиѧан ибтидаи синиф мѧѧллимлѧринин методбirlѧшмѧ уѧѧинѧарларынѧ, Sumѧayut Дѧвлѧт Университетиндѧ вѧ диѧяр али педагожи мякѧблѧрѧ тѧщил – тѧрбийѧ пролсесинин тѧкмиллѧшдирилмѧсинѧ щѧср олунмуш елми – практик konfranslarda мѧрузѧяр едилмиш, алынѧн нятиѧѧяр елми мяѧѧѧ вѧ тезислѧр щѧклинѧ педагожи иѧтѧмаийѧтин дигѧѧинѧ чѧтдырлмѧшдыр.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya giriş, 7 yarımfəslı əhatə edən iki fəsildən, nəticə və təkliflər, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

«**Giriş**»də mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın obyektı, predmeti, məqsədi, vəzifələri, fərziyyəsi, metodoloji əsası, tədqiqat metodları qeyd edilir, elmi yeniliyi, tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti, müdafiəyə təqdim olunan nəzəri müddəaları ümumiləşdirilir.

I fəsil «Dərsdə təlim metodlarından istifadənin didaktik və psixoloji problemləri» adlanır. Bu fəsil özündə üç yarımfəslı birləşdirir. Bu fəsildə təlim prosesinin pədaqoji-psixoloji mahiyyəti aראшдырылып, təlim prosesində interaktiv və ənənəvi təlim metodlarının vəhdəti yeni pədaqoji texnologiyanın tərkib hissəsi kimi nəzərdən кечирилир, təlim prosesində interaktiv və ənənəvi təlim metodlarından vəhdətdə istifadənin şərtləri мѧѧѧѧнлѧшдирилир.

Dissertasiyanın «*Təlim prosesinin mahiyyəti*» adlı birinci yarım-fəslində ясасандырылып ки, təlim вѧ тѧщил нѧзѧрийѧси пѧдаѧоѧикѧнын ясасыны тѧщил едир. Мѧсир тѧлим вѧ тѧщил нѧзѧрийѧси нѧйи вѧ неѧѧ юйрѧтмѧк проблеминдѧн бѧшѧѧ, щѧмѧчинин нѧ вѧхт, щѧраѧѧ, кими вѧ нѧ цѧцн юйрѧтмѧк, тѧрбийѧ етмѧк, инкищѧф етдирмѧк вѧ формалашдырмаѧ проблемлѧрини дѧ интенсив сурѧтѧѧ юйрѧнир. Бу йѧрымфѧсилдѧ тѧлим просеси илѧ баѧлы мѧѧѧѧлиф йѧнѧшмѧлар тѧщиллѧ вѧ тѧдѧиг олунур, айры – айры философларын, пѧдаѧоѧларын тѧлим вѧ тѧщиллѧ баѧлы фикир вѧ иѧдейѧлары тарихилик вѧ мѧсирлик призмасында дѧйѧрлѧндирилир. Тѧлимин мащийѧти илѧ баѧлы Й.А.Коменски, Ъ.Локк, Т.Т.Салникова,

Л.С.Выготски, И.Й.Лернер, Л.В.Занков, В.В.Давыдов, А.В.Хуторски
вя дизяр философ вь педагогларын елми идеялары арашдырылып.
Тялимин мащийяти иля баьлы хариьи юлкя вь Азырбайъан
алимляринин фикирляри тядгигат предметия чеврилир. Бу
тядгигатларда цмуми ъащят ондан ибарятдир ки, тядгигатчылар
тялими мцяллим вь шагирдлягин хцсуси тьшкил olunмуш процесдя
мярсядли вь идагяолунан цагшылыклы фяалиууяти кими шярщ етмишляр.
Ясасландырылмышдыр ки, тялим гаршыа гойулмуш мярсядя
мцвافيқ олагақ шагирдлягин билик, басагық, вярдишляги мянимсмяси-
ня, яqli قابилиууятляги вь потенциал имканлагьтын инкишафьма,
юзцнцтяhsil басагыqlагынын мюхкямляндигилмясия, onlarda
дцnyaгюцщцнцн формалашдыгылмасына хидмят едиг. Тялим
тяhsilалма процесидиг. Тялим процесиндя шагирдляр елми биликляги
мянимсмяуиг, мцяууян басагық вь вярдишляр яля едигляр. Тялим тяhsil
вермякля уанашы, һям тьгбиуяедиси, һям инкишафетдигиси, шям
формалашдырыгы, һям дя пязарьtedиси функция дашыуыг.

*«Təlim prosesində interaktiv və ənənəvi təlim metodlarının vəhdəti
yeni pedaqoji texnologiyanın tərkib hissəsi kimi»* адлы ikinci yarımfəsilдә
интерактив термининин мащийятиня айдынлыг эятирилир, интер-
актив методун тятбиги хцсусийятляриндян юнъя яняняви тялим
методларынын спесифик хцсусийятляри арашдырылып. Яняняви
тялим методлары мин илляр бойу айры – айры дювлятлярдя гаршыа
гойулмуш мягсядин реаллашмасында мцщцм рол ойнамышдыр.
Щямин методлары инкар етмяк, онларын тятбигиня гадаьа гоймаг
дцзэцн олмазды. Щяр бир методун структурунда обьектив вь
субьектив щиссяляр вардыр. Методун обьектив щиссяси щяр щансы
методда иштирак едян цмуми дидактик мцддяаларда,
ганунауйьунлугларын, принциплярин вь гайдаларын тялябляриндя,
щямчинин тялим фяалиийятинин мягсядляриндя, мязмунунда вь
формалашмасында юз яксини тапыр. Методун субьектив щиссяси
педагогун шяхсийяти, шаирдлярин хцсусийятляри вь конкрет
щяраитля щяртлянир. Эюрцндцйц кими методун смярялилийи даща
чох кимин ону неья тятбиг етмясиндян асылдыр. Методларла баьлы
тядгигатчы алимлярин фикирляри тьщил едилярк бу гянаятя
эялинмишдир ки, методда обьектив вь субьектив щиссялярин нисбяти
мясяляси чох мцряккябдир. Бир тьряфдян метод сырф обьектив
систем кими гябул едилир, дизяр тьряфдян айры – айры
мцяллимлярин шяхси, тькяраролунмаз йарадыгылыг мящсеулу щесаб

олунур. Методларын тятбигиндя шахси йарадыгылыг, педагожи усталыг даща чох юзцнц эюстярир. Она эюря дя тядгигатчылар метода гаршыяа гойулмуш мягсядя чатмабы тямин едян алгоритм-ляшдирилмиш мянтиги ямялиййатлар системи кими бахырлар.

Bu yarımфясилдә гөстәрилir ki, тямия йени йанашмалар мәктәблilәгә мялум fikirlәri deyil, daha çox дщщнмяйи, müstәqil bilik qazanmađı öyrәtmәyi tәlәb edir. Müasir мәктәбдә мцяллим вя шаэирд monoloqlarынын әvәzinә, dialoqlar, müәllim-mәктәbli münasibәtlәrindә әмәk-daşlıq юн плана чякилип.

Шаэирдлярин fәrdi xüsusiyyәtlәrinin (qavrama, dәрketmә, nәticә çıxarma qabiliyyәtlәri) müxtәlif olmasına baxmayaraq тямим просесиндя интерактив вә әнәнәви тәлим методлары вәhdәtdә тятбиг едиляндя онларда сярбәст вя йарадыгы дщщнъя формалашыр, мцгайися етмяк, тутушдурмаг, фяргляндирмяк, цмумиляшдирмя апармаг вя tәd-qiqatчылыг габилиийяти йараныр.

Бу эцн ясас мягсяд мяктяблиляря чох билик вермяк дейил, онлара юйрянмяйин йолларыны юйртмякдир. Щям тямим просесиндя, щям дя синифдянхарий вя мяктябдянкянар tәdbirlәr просесиндя онларда дщщнмя габилиийятини, фикри фяаллыбы, мцстягиллийи инкишаф етдирмяк лазымдыр. Бюйцк маарифчи Ü.Nacıbәyov йазырды: «Müәllim dәrsi elә yolla başa salmalıdır ki, мәктәблilәrin özlәri һәмин qaydanı kәşf etsinlәр». Ü.Nacıbәyov мәктәблilәrdә yaradıcı tәfәkkürü inkişaf еtdirmәk үçün müzakirә, müqayisә, tәhlil вә әyanilik metodlarından istifadә etmәyi мәslәhәt görürdü. A.Disterveq ися дейирди ки, pis müәllim һәқиқәти şagirdlәrә çatdırır, yaxşı müәllim һәқиқәти şagirdlәrә tapdırır. Йарымфясилдя яасландырылып ки, шахсийяти йюнялмиш тямим принципия уйбун олараг гурулан тямим просеси йалныз шаэирдин тядгигатчы мювгейиня, онун идрак марагларына яаслананда сямярли олур. Тяддим едилян информасийанын зиддийятли вя йарымчыг олмасы сямбябиндян шаэирдляр ягли ыящятдян эярәинлик йашамалы олурлар. Бу ычр вязийятин йарадылмасы шаэирдлярин гаршыяа гойулмуш мягсядя наил олмаг йолларыны ахтармаба сьвг едир вя бунунла да онларын тьяккцрцнц фяаллашдырыр. Бу да тьябии ки, шаэирдлярдя идрак фяаллыбы йарадыр, онларын тядгигатчылыг габилиийятинин формалашмасына кюмяк едир.

Тямим просесинин бу ычр тьякилиндя мцяллим бялядчи (фасилитатор) ролунда чыхыш етмялидир. Бу, мцяллимин

лидерлийинин йени типидир. Бу лидерлик мцяллимля шаэирдин тяшсил мягсядиня наил олмаъа йюнялдилмиш бирэя фяалийятиня ясастаныр вя онларын щяр икиси тялим просесинин бярабяр щцгуглу тярэф - мцгабилляриня чеврилир. Бу заман мцяллим нцфуз сачиби кими шаэирдяря диктя етмир, бюйцк Чин педагогу Конфуси демишкян, мцяллим шаэирдин сывийясиня енир, юзцнц ондан йцксякдя тутмур, санки онунла бир йердя инкишаф едир, юйрянир. О, йазырды: «Алиъянаб мцяллим шаэирди юйрядяндя вя тярбийя едяндя ону ирялийя апарыр, архасынъа дартмыр, онда мараг ойадыр, мяъбур етмир, она йол эюстярир, лакин йолу сярбясэ этмяйя имкан йарадыр. Ня гядяр ки, о шаэирддя мараг ойадыр, мяъбур етмир, демяли, шаэирдин билик газанмасы асанлашыр. Ня гядяр ки, о шаэирдя йол ачыр, демяли, она дцщцнмяк имканы верир. Мцяллим вя шаэирдин арасында мцстягиллийин йаранмасы, билик газанмаг вярдишляринин ашыланмасы вя шаэирдя дцщцнмяк имканынын верилмяси мящз бунлар мцяллимлик мящаряти демякдир». Мцяллим системели, ардыгыл вя мягсядйюнлцц щякилдя шаэирдяря ямякдашлыг едир, проблемли вязийят йарадыр, шаэирдяря истигамят верир, онлара методик йардым эюстярир, биликлярин ядя едилмяси вя мянимсянилмяси йолларыны юйрядир. Бу йарымфясилдя елми – нязяри ядябийята вя габаггыл мяктяб тяррцбясиня истинадян беля фикир вурьуланыр ки, мцяллимин ясас вязифяси юйрянмяйи юйрятмякдир.

Яняняви вя интерактив тялимин сьиййяви хцсусийятляри иля баьлы мараглы цмумияшдирмяляр апарьлыр. Бу йарымфясилдя мцасир дярсин хцсусийятляри, онун мящяляляри иля баьлы да мараглы фикирляр иряли сцрццр вя тящлил едилир. Фяал дярсин гурулушу (мотивасийа, тядгигатын апарьлмасы, мялумат мцбадиляси, мялуматын мцзакиряси вя тящкили, нятигялярин чыхарьлмасы, йарадыгьы тятбигетмя, гиймятляндирмя) иля яняняви дярсин гурулушу (ев тапшырыьынын йохланылмасы, юйрянилян мювзуларын сорьусу, йени мювзунун изащы, йени дярсин мющкямляндирилмяси цццн суал вя тапшырыглар, репродуктив тятбигетмя, гиймятляндирмя) мцгайися едилир, щяр биринин сьиййяви хцсусийятляри юня чякилир, иряли сцрццян фикирляр дярс нцмуняси иля тягдим едилир.

Dissertasiyanın birinci fəslinin üçüncü yarım fəslı «*Təlim prosesində interaktiv və ənənəvi təlim metodlarından vəhdətdə istifadənin şərtləri*» adlanır. Bu yarım fəsil də xaricə yolkə və Azərbaycan tədqiqatçı

алимляринин təlim metodları иля баълы иряли сурдцкляри фикир вя идеялар мцгайисяли шыкилдя təhlil ая тядгиг едилир, тялим методуна верилян тярифлярин охшар вя фяргли ъящятляри арашдырылып, яняняви вя интерактив методларын тяснифаты верилир. Əнənəvi təlimин сәсиууəvi хцсусиййятляри (мүəллимин информасија çatдырмасы, hazır информасијанын мənimsənilməси үчүн шərait yaradılması, мүəллим-шаэирд мүнәсибətləриндə амирлик, һər bir дəрсин мәрһəлələрə бөлүнмəsi, һазырлығын yoxlanması, yeni materialın izahы, möhkəmləndirilməsi, məktəblilərin təlim prosesində qeyri-fəal iştirakы, дəрслəрин eynitipli keçirilməsi, fənlərarası əlaqənin zəifliyi) иля интерактив тялимин сьэиййяви хцсусиййятляри (мəktəblilərin qruplarda вя cütlərlə fəaliyyəti, һər bir məktəblinin fəal fəaliyyətinin təmin edilməsi, мүəллим-мəktəbli və məktəbli-мəktəbli əməkdaşlığı, didaktik oyunların təşkili, məktəblilərin özləрини və biri-birini qiymətləndirmələri, onların yaradıcılığı, diskusiyaya və debata cəlb edilmələri) мцгайисяли шыкилдя тящлил олунур. Бу йарымфясилдя ясасландырылып ки, təlim prosesində interaktiv və ənənəvi təlim metodlarından vəһdətdə istifadənin шərtləri ашағидакы кими мцяййянлящдирилир:

1) təlimin məhsuldarlığı idrakı əlaqələrin һəcmindən və intensivliyindən аsılıdır;

2) təlimin keyfiyyəti «mühitin intellektuallığından», qarşılıqlı öyrənməyin intensivliyindən аsılıdır;

3) təlimin keyfiyyəti idrakı gərginlik шəraitində yüksəlidir;

4) məktəblinin inkişafı münasibətdə olduđu başqa məktəblilərin inkişafı ilə шərtlənir;

5) təlimin keyfiyyəti müəllimin məktəblilərlə ünsiyyətinin keyfiyyətindən аsılıdır;

6) тənқиди тəfəkkürün inkişaf etdirilməsi, inteqrasiја, meyl, maraq və qabiliyyətin nəzərə alınması diqqət mərkəzində olur.

Təlim metodlarını seçmək цццн ашағидакы шərtlər ваьиб щесаб едилир:

1) konkret дərs materialının məqsəd, vəзифə və məzmunу;

2) məktəblilərin yaş xüsusiyyətləri, onların дərkətmə imkanlarının səviyyəsi;

3) тədris просесинин технiкi təminatı;

4) məktəblilərin savadlılığı, inkişafı;

5) müəllimin metodiki ustalığı, onun шəxsi keyfiyyətləri;

6) materialın öyrənilməsinə ayrılan vaxt.

мягсядя Сумгайыт шыщяр мяктябляриндя газанылмыш зянэин тязрцбя цмумиляшдирилир.

İnteraktiv və ənənəvi metodların vəhdətdə tətbiq edilдийи dərslərin müşahidəsi və təhlili нятигыясиндя ашаыьдакы гянаятлярэ эялиномишдир:

1) interaktiv və ənənəvi metodların vəhdətdə tətbiq edilдийи dərslər məktəblilərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin inkişaf etməsinə şərait və imkan yaradır;

2) interaktiv və ənənəvi metodların vəhdətindən istifadə məktəblinin potensial imkanının üzə çıxarılmasına səbəb olur.

Ясасандырылмышдыр ки, яняняви тялим просесиндя биликлярин практики тятбиги цццн шаэирдя мцвафиг imkan йарадылмыш, дярсин мязмуну даща чох нязяри юйрянилир вэ шыятын тялябляриня уйбушлашдырылмыш. Шаэирдин шыхси тязрцбяси, онун тялэбатлары, мараглары, габилиийятляри вэ фярди хцсусийятляри нязяря алынмыш. Она эюря дя шаэирдляр верилян билиий лазыми сывийядя дярк етмир. Шаэирдин шазыр билиий мянимсямяси онун тяфяккцрцццн инкишафы цццн стимул йаратмыш, онун идрак просесини зяифлядир, ушаыь йарадыгылыгдан, сярбястлик, мцстягиллик, тяшыябцскарлыг кими кейфийятлярдя мящрум едир, нятигыядя тялимин смярярилиийи азалыр, цццки онун кейфийяти шаэирдин ягли габилиийятляринин вэ шафизясинин инкишаф сывийяси, идрак мотивасийасынын олуб-олмамасы кими психоложи амиллярдя бирбаша асылыдыр. Тядгигатда бу фикир вурьуланыр ки, яняняви тялим заманы шаэирдярин дяркетмя фяаллыы пасив репродуктив характер дашыйыр. Она эюря дя яняняви методлар мцтляг интерактив методларла вящдятдя тятбиг едилмялидир.

«İnteraktiv və ənənəvi metodlardan vəhdətdə istifadə prosesində inteqrasiyanın təmin edilməsi» adlı üçüncü yarımfəsildə qeyd edilir ki, inteqrasiya təlimin mühüm prinsiplərindən biri olub, bütün fənlərin tədrisində istifadəsi zəruridir. Бу йарымфясилдя мящщур рус вэ Азярбайған алимяринин тялимдя интеграсийа иля баылы фикир вэ идеялары тящлил едилир, диференсасийа вэ интеграсийа просесляринин вящдятиндя апарыгы тенденсийалар юня чякилир, фянлярарасы вэ фяндахили ялагянин мащцийятиня вэ мязмунуна айдынлыг эятирилир.

Fənlərarası əlaqənin aшаьыдакы ваьиб проблемлярия хцуси диггят йетирилир:

1) ибтидаи синифлярдя тядрис олунан фянляр арасында ялагя йаратмагла мəктəблiləрин чəхсəхəтли idraki maraqlарыны формалəşдирмақ;

2) daim idraki vəzifələri mürəkkəbləşдирərək, мəктəблiləрин тəşəbbүskarlıq və idraki müstəqillik fəaliyyəti sahəsini genişləndirmək, fənlərarası əlaqələrin səmərəli həyata keçirilməsi üçün чəхсəхəтли didaktik vasitələri tətbiq edərək, fənlərarası əlaqələrin yaradılması üzrə mərхəлəli işi təşkil etмяк;

3) müəllimlər və мəктəблilər arasında yaradıcı əməkdaşlığı həyata keçirmək. Fənlərarası əlaqələrin həyata keçirilməsi şəraitində təlimin metodları mühüm təlim - tərbiyə vəzifələrinin və problemlərinin həll edilməsinə imkan verir.

Təlimdə inteqrasiya fənlərin yaxınlaşması, fənlərarası əlaqə, sistemin ayrı-ayrı əlaqəli hissələrinin birləşməsində ibarətdir. İnteqrasiya problemi ibtidai siniflərdə мəктəблilərin təlimində həm nəzəriyyə, həm də təcrübə üçün vacib və зяруридир.

İbtidai siniflərdə fənlərarası inteqrasiya əlaqələrini müəllim özü həyata keçirir. Məktəblilərə həm oxu, həm yazı savadı, həm də həyat bilgisi haqqında ilkin bilikləri və digər məsələləri öyrədir. İbtidai siniflərdə inteqrasiya zamanı мəктəблilər yeni-yeni məlumatlar alır, ardıcıl şəkildə əlavələr etməklə artıq əldə etdikləri bilikləri genişləndirirlər. İbtidai siniflərdə inteqrasiyanın biri-birinə kifayət qədər yaxın olan bilik sahələrinin birləşdirilməsi üzərində qurulması məqsədəuyğundur.

İkinci fəslin dördüncü yarımфəсли «*İbtidai siniflərdə interaktiv və ənənəvi təlim metodlarından vəhdətdə istifadəsi ilə əlaqədar pedaqoji eksperimentin təşkili, keçirilməsi və nəticələri*» adlanır. Tədqiqatın səmərəliliyi pedaqoji eksperiment vasitəsilə müəyyənləşdirilmişdir. Pedaqoji eksperiment 2006-2012-ci illərdə aparılmışdır. Eksperiment üç mərhələdə: müəyyənləşdirici (2006 -2008-ci tədris illəri), öyrədici (2008-2010-cu tədris illəri), yoxlayıcı (2010-2012-ci tədris illəri) keçirilmişdir.

Eksperimentin birinci mərhələsində müşahidə, müsahibə, müzakirə, debat və sorğularda 500 nəfər iştirak etmişdir. Onların tərkibi aşağıdakı kimi olmuşdur: müəllim 100 nəfər, мəктəблilər 400 nəfər.

Müəyyənləşdirici mərhələдә interaktiv və ənənəvi metodların вящдятдә тятбиги иля баьлы sorğu keçirməklə мяктяблярдяки реал вязиййят юйрянилмишдир. Eksperimentin birinci mərhələsinin tədqiqi

müəllifə fəaliyyətin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə imkan vermişdir:

- problemə uyğun eksperimentin keçiriləcəyi məktəbləri müəyyən etmək;

- interaktiv və ənənəvi metodların vəhdətindən istifadə etməklə təlimin keyfiyyətinə təsir edən dərs nümunələri ilə müəllimləri təmin etmək;

- interaktiv və ənənəvi təlim metodlarından istifadə edən müəllimlərin imkanlarından istifadə etmək.

Eksperimentin öyrədici mərhələsində kontrol və eksperimental siniflər müəyyənləşdirilmişdir. Eksperimental siniflərdə «Azərbaycan dili», «Şəyat bilgisi» fənlərinin тядрисиндя интерактив вя яняяви методлардан вящдядтя истифадя олунмушдур. İbtidai sinif müəllimlərinin iştirakı ilə eyni mövzuların tədris edildiyi kontrol və eksperimental siniflərdə мянимсямя сывиййяси мцгайяси едилмишдир.

2006-2008, 2008-2010, 2010-2012-ьи иллярдя апарылан експериментин нятиьяси тядвял 1-дя верилмишдир.

2006-2012-ci illərdə keçirilən eksperiment zamanı eksperiment və kontrol siniflərdə alınan keyfiyyət göstəriciləri. Cədvəl 2.5

Məktəblər	Eksperiment və kontrol	İllər	Siniflər	Şagirdlərin sayı	Müvəffəqiyyət faizi								Ümumi müvəffəqiyyət	Keyfiyyət	
					5	%	4	%	3	%	2	%			
Sumqayıt 19 nömrəli orta məktəb	E	2006-2008	II	24	7	29,2%	8	33,3%	4	16,7%	5	20,8%	79,2%	62,5%	
	K		II	24	6	25%	7	29,2%	3	12,5%	8	33,3%	66,7%	54,1%	
Bakı 35 nömrəli orta məktəb	E		II	29	6	20,7%	8	27,6%	5	17,2%	10	34,5%	65,5%	48,2%	
	K		II	28	6	21,4%	7	25%	5	17,9%	10	35,7%	64,2%	46,4%	
Qubadlı rayon 1 nömrəli orta məktəb	E		II	26	3	11,5%	7	27%	4	15,3%	12	46,2%	53,8%	38,4%	
	K		II	27	3	11,2%	5	18,5%	6	22,2%	13	48,1%	51,9%	29,6%	
Sumqayıt 19 nömrəli orta məktəb	E		2008-2010	III	24	9	37,5%	9	37,5%	6	25%	--	--	100%	75%
	K			III	24	7	29,2%	7	29,2%	4	16,6%	6	25%	75%	53,8%
Bakı 35 nömrəli orta məktəb	E			III	29	8	27,7%	12	41,3%	5	17,2%	4	13,8%	86,2%	69%
	K			III	28	7	25%	9	32,2%	7	25%	5	17,8%	82,1%	57,1%
Qubadlı rayon 1 nömrəli orta məktəb	E	III		26	5	19%	9	35%	6	23%	6	23%	77%	53,8%	
	K	III		27	4	14,8%	6	22,2%	7	26%	10	37%	63%	37%	
Sumqayıt 19 nömrəli orta məktəb	E	2010-2012		IV	24	9	37,5%	12	50%	3	12,5%	--	--	100%	87,5%
	K			IV	24	7	29,2%	8	33,3%	5	20,8%	4	16,7%	83,3%	62,5%
Bakı 35 nömrəli orta məktəb	E			IV	29	9	31%	14	48,3%	5	17,3%	1	3,4%	96,6%	79,3%
	K			IV	28	7	25%	10	35,7%	7	25%	4	14,3%	85,7%	60,7%
Qubadlı rayon 1 nömrəli orta məktəb	E		IV	26	5	19,2%	10	38,5%	6	23,1%	5	19,2%	80,7%	57,6%	
	K		IV	27	4	14,8%	6	22,2%	8	30%	9	33%	66,6%	37%	

2006-2008-ъи илларды Сумгайыт 19 нөмрәли орта мяктябды апарылан экспериментин нятиьялари экспериментал синифләрдә мивәффәқиуәт 79,2%, кейфиуәт 62,5%, контрол синифлярды мивәффәқиуәт 66,7%, кейфиуәт 54,1%, Бакы 35 нөмрәли орта мяктябін экспериментал синифләриндә мивәффәқиуәт 65,5%, кейфиуәт 48,2%, контрол синифлярінды мивәффәқиуәт 64,2%, кейфиуәт 46,4%, Губадлы районун 1 нөмрәли орта мяктябін экспериментал синифляріндә мивәффәғийят 53,8%, кейфиийят 38,4%, контрол синифлярды ися мивәффәғийят 51,9%, кейфиийят ися 29,6% олмушдур.

2008-2010-ъу илларды Сумгайыт 19 нөмрәли орта мяктябды апарылан экспериментин нятиьялари экспериментал синифләрдә мивәффәқиуәт 100%, кейфиуәт 75%, контрол синифлярды мивәффәқиуәт 75%, кейфиуәт 53,8%, Бакы 35 нөмрәли орта мяктябін экспериментал синифләриндә мивәффәқиуәт 86,2%, кейфиуәт 69%, контрол синифлярінды мивәффәқиуәт 82,1%, кейфиуәт 57,1%, Губадлы районун 1 нөмрәли орта мяктябін экспериментал синифляріндә мивәффәғийят 77%, кейфиийят 53,8%, контрол синифлярды ися мивәффәғийят 63%, кейфиийят ися 37% олмушдур.

2010-2012-ъи илларды Сумгайыт 19 нөмрәли орта мяктябды апарылан экспериментин нятиьялари экспериментал синифләрдә мивәффәқиуәт 100%, кейфиуәт 87,5%, контрол синифлярды мивәффәқиуәт 83,3%, кейфиуәт 62,5%, Бакы 35 нөмрәли орта мяктябін экспериментал синифләриндә мивәффәқиуәт 96,6%, кейфиуәт 79,3%, контрол синифлярінды мивәффәқиуәт 85,7%, кейфиуәт 60,7%, Губадлы районун 1 нөмрәли орта мяктябін экспериментал синифляріндә мивәффәғийят 80,7%, кейфиийят 57,6%, контрол синифлярды ися мивәффәғийят 66,6%, кейфиийят ися 37% олмушдур.

Göründüyü kimi, həm müvəffəqiyyət, həm də keyfiyyətdə xeyli artım olmuşdur. Bu da fərziyyəimizin doğruluğunu sübut edir

Aparılmış tədqiqat irəli sürülmüş fərziyyənin düzgünlüyünü təsdiq edərək, aşağıdakı **nəticələrə** gəlməyə imkan vermişdir:

1. Təlim məcəllim və şəairdlərin xüsusi təşkil olunmuş şəraitdə gərşılığlı fəaliyyətidir və onun mərkəzi şəlgəsi idrak pəsesidir. Elmi idrak və təlimin oxşar pəmetrляринин фонунда təlim pəsesинин şəр iki субьекти бири-бириня təsir эюстяряряк ващид мягсядя чатмаг цццн ирялилярляр. Təlim анлайышы və onun мащийятиня мцхтялиф йанашмаларын цмуми ьящяти ондан ибарятдир ки, təlim şəairdlərin пөтенсиал имкан-

ларынын ачылмасына, ягли габилийятляринин, яхлаги кейфийятляринин инкишафына вя дцнйэюрцщцнцн формалашмасына истигамятлянмиш мцтяшяккил бир просесдир.

2. Тарих бойу яняняви методлар тялим мягсядляринин реаллашмасында мцщцм рол ойнамышдыр. Мювбуд тялим системляриня мцасирлик нюгтейи-нязярдян йанашдыгда артыг яняняви моноложи тялимя нисбятян диоложи тялимин, мцяллимин апарыгы ролу иля мцгайисядя онун истигамятверийи, бялядчи, «фасилитатор» ролунун цтцнлщйц даща чох нязря чарпыр. Шаэирдярдя фикри фяаллыгы, сярбяст дцщцнъя тярзини, мянтиги, тянгиди вя йарадыгы тяфяккцрц инкишаф етдирмяк бахымындан интерактив тялимин зярурилиийи, онун янэняви методларла вящдятдя истифадясинин ваьиблийи бцтцн актуаллыгы иля мейдана чыхыр.

3. Тялим просесиндя яняняви вя интерактив методлакдан вящдятдя истифадянин ян мцщцм шяртляри сырасында тялимин мящсулдарлыгынын идраки ялагялярин щяъминдян вя интенсивлийиндян; тяминин кейфийятинин гаршылыгы юйрянмянин интенсивлийиндян вя мцяллимин мяктяблиярля цнсийятинин кейфийятиндян асылылыгы; мейл, мараг вя габилийятлярин нязря алынмасы вя с. мцщцм йер тутур.

4. Ибтидаи синифлярдя «Азярбайъан дили» вя «Щяйат билэиси» фянляринин тядрисиндя яняняви вя интерактив тялим методларынын вящдятдя истифадяси ццн эениш имканлар вардыр. Бу имканлардан дцзэцн истифадя олунарса, мяктяблиярин фяння мараы артар, биликляри мцстягил ядя етмяк, оператив гярар гябул етмяк, проблемляри мцстягил щялл етмяк кими баъарыглары инкишаф едяр.

Щазыр биликлярин мцяллим тяряфиндян ютцрцлмяси, дякетмя фяаллыгынын пассив репродуктив характер дашымасы иля мцшаинят олунан янянэви тялим методлары иля мцгайисядя тяфяккцрцн инкишафына стимул йарадан «щяфизя мяктяби»ндя «тяфяккцр мяктяби»ня кечмяйя имкан верян, идрак мотивасийасы йарадан фял тялим методлары шаэирдярин дидактик мцнасибятлярин актив иштиракчысына, «биликляри кящф едян кичик тядигатчы»йя чеврилмясиня имкан верир. Бу ися щямин методларын вящдятдя тятбигинин зярурилиийини даща габарыг шякилдя цзя чыхарыр.

5. Ибтидаи синифлярдя интеграсийа фянлярин йахынлашмасы, фянлярарасы ялагя, системин айры-айры ялагяли щиссяляринин

бирляшмясиндя ибарят олмагла мяктяблиярин чохъящятли идраки марагларыны формалашдырыр, онларын тяшяббцскарлыг вя мцстягиллик фяалийятини эенишляндирир, мцяллим вя шаэирдялр арасында йарадыгы ямякдашыгы щяйата кечирир вя бу зяминдя тямим методлары мщщм тямим-тярбийя вязифяляринин щяйата кечирилмясиня имкан верир.

Dissertasiyanın məzmunu çap olunmuş aşağıdakı məqalələrdə öz əksin tapmışdır:

1. Təhsilə yeni məzmununda yanaşma / «Filologiyanın aktual problemləri» mövzusunda elmi-praktiki konfransın materialları. SDU, 2007.s.208-2009.

2. Müasir təlimdə şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşmasında müəllimin rolu. // Dil və ədəbiyyat. Bakı, 2008. № 6. s.222-223.

3.İnteraktiv metodların gücü // İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə. Bakı, 2009, № 1, s.15-18.

4.Отношение к этапам интерактивного уроке // Москва, Вопросы гуманитарных наук, 2009,№4,134-138с.

5. Ənənəvi və interaktiv təlim metodlarına münasibət // Məktəbəqədər və ibtidai təhsil. Bakı.2010. №1.s.10-14.

6. Təlim metodları məktəbli şəxsiyyətini inkişafətdirmə vasitəsi kimi // AZTPI-nin elmi əsərləri, 2010. № 3.s.77-80.

7. Təlim metodları məktəbli şəxsiyyətini inkişafətdirmə vasitəsi kimi / Gənc tədqiqatçıların ümumrespublika elmi konfransı. Bakı Qafqaz Universiteti, 2010, s.395-398.

8.Использование традиционного и интерактивного методов в единстве. Ташкент: УЗМУ Хабарлари.Вестник НУУЗ АСТА НУУЗ. 2011.№2.150-153с.

9. Təlim prosesində ənənəvi və interaktiv təlim metodlarının istifadəsi // Elmi xəbərlər (sosial və humanitar elmlər bölməsi. SDU, Cild 7. №4,2011.s.85-90.

10.İnteraktiv və ənənəvi metodlardan vəhdətdə istifadə // Elmi xəbərlər (sosial və humanitar elmlər bölməsi, SDU. Cild 8, № 3, 2012.s.72-75.

Э.Х.Магеррамова

Влияние на качество обучения применения интерактивных и традиционных методов в единстве в начальных классах

Диссертационная работа состоит из введения, двух глав, семи параграфов, заключения и списка используемой литературы.

Во введении обоснована актуальность темы, определены объект, предмет, цели, задачи и методы исследования, вносимые на защиту положения, сформирована научная гипотеза, теоретическая и практическая значимость работы.

Первая глава называется «Дидактические и психологические проблемы использования методов обучения на уроке». Даются содержание и понятие интерактивного и традиционного методов. В этой главе также была изучена педагогическая, психологическая литература по проблеме.

С точки зрения проблемы было проанализировано применение обучающегося метода в опыте школы.

Вторая глава называется «Использование интерактивного и традиционного методов в единстве на учебном процессе». Эта глава состоит из четырёх параграфов, в которых освещаются возможности творческих способностей учащихся, умения применять интерактивное и традиционные методы в единстве в обучении.

В конце диссертации даются результаты педагогического эксперимента.

Диссертация завершается выводами и списком использованной литературой.

“Plementary grades the quality of the use of interactive and tradional methods of integration

Dissertational work consists of the introduction 2 charters which connect 7 parts in you,ust of result and literature used.

Urgency of the problem would well-grounded in the introduction,theses where/which have/has taken out to the object, subject, purpose, hypothesis, post, methodological base, methods, scientific innovation,practical and theoretical importance of the investigation, defense are defined,of the results of the incestigation to the experiment (experience) applied and aprobasiyasl have been lightened.

The first chapters is called “Didactic lesson of the use of training methods and psychological problems”. This chapters 3 parts consists of. The creative skills of pupils were pedagogical and psychological carabilities.The nature and content of the program interactive and traditional methods.Essence and maintenance of the interactive(on-line) and tradional methods is transmission.Also pedagogical, psychological literatures connected with studied.Research has been analyzed in this chapter.

The second chapter is called ”Training inthe use of interactive and traditional methods,integration is ”/This chapter 4 parts consists of.

Results of the pedagogical experiment have been given at the end of the thesis. Thesis has been finished with list of result and literature used/

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

Элза Ханыш кызы Магеррамова

**ВЛИЯНИЕ НА КАЧЕСТВО ОБУЧЕНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ
ИНТЕРАКТИВНЫХ И ТРАДИЦИОННЫХ МЕТОДОВ В
ЕДИНСТВЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

5804.01 – Общая педагогика, история педагогики и образования

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени
доктора педагогических наук**

Баку – 2013